

УДК 378.016:373.3(438)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1\(43\)-2991-3007](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1(43)-2991-3007)

Шостачук Тетяна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну, Житомирський державний університет імені Івана Франка, <https://orcid.org/0000-0002-4542-2835>

ПЕДАГОГІКА КУЛЬТУРИ ЯК МОДЕЛЬ ВЗАЄМОДІЇ КУЛЬТУРИ Й ОСВІТИ У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Анотація. У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз педагогіки культури як моделі взаємодії культури та освіти в сучасній педагогічній науці. Актуальність дослідження зумовлена глибокими соціокультурними трансформаціями сучасного суспільства, процесами глобалізації та цифровізації, а також зміною ціннісних орієнтирів освітнього простору, що актуалізує потребу переосмислення ролі культури в освітніх процесах. Освіта розглядається не лише як інституціоналізована система передавання знань, умінь і навичок, а як культуротворчий простір формування світогляду, ідентичності, духовних і ціннісних орієнтацій особистості. У статті розкрито концептуальні засади педагогіки культури, обґрунтовано її міждисциплінарний характер та взаємозв'язок із філософією культури, культурологією, педагогічною антропологією, психологією розвитку, соціологією культури та теорією мистецтва. Проаналізовано наукові підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників до трактування культури як провідного чинника формування особистості та освітнього середовища. Акцентовано увагу на культуротворчій функції освіти та її потенціалі щодо подолання розриву між змістом навчання і реальним культурним досвідом молоді, зокрема в умовах домінування масової та цифрової культури. Обґрунтовано орієнтацію освітнього процесу на формування духовної культури здобувачів освіти як активних суб'єктів культурного середовища, а не лише як його споживачів, що забезпечить цілісний розвиток особистості. Визначено науково-методологічний потенціал педагогіки культури для оновлення ціннісних засад сучасної освіти, розвитку культурної компетентності, критичного мислення та здатності особистості до самореалізації в багатовимірному соціокультурному просторі. Зроблено висновок, що педагогіка культури є продуктивною теоретичною моделлю взаємодії культури та освіти, здатною забезпечити цілісне осмислення освітнього процесу та адекватні відповіді на сучасні соціокультурні виклики.

Ключові слова: педагогіка культури, взаємодія культури та освіти, культуротворча функція освіти, освітнє середовище, культурні цінності, соціокультурні трансформації.

Shostachuk Tetiana PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Fine Arts and Design, Zhytomyr Ivan Franko State University, <https://orcid.org/0000-0002-4542-2835>

PEDAGOGY OF CULTURE AS A MODEL OF INTERACTION BETWEEN CULTURE AND EDUCATION IN MODERN EDUCATIONAL SCIENCE

Abstract. The article presents a theoretical and methodological analysis of the pedagogy of culture as a model of interaction between culture and education in contemporary pedagogical science. The relevance of the study is determined by profound sociocultural transformations of modern society, processes of globalization and digitalization, as well as shifts in the value orientations of the educational space, which actualize the need to rethink the role of culture in educational processes. Education is considered not only as an institutionalized system of transmitting knowledge, skills, and competencies, but also as a culture-forming space for shaping worldview, identity, and the spiritual and value orientations of the individual. The article reveals the conceptual foundations of the pedagogy of culture, substantiates its interdisciplinary nature, and outlines its connections with the philosophy of culture, cultural studies, pedagogical anthropology, developmental psychology, sociology of culture, and art theory. Scientific approaches of domestic and foreign scholars to interpreting culture as a leading factor in the formation of personality and the educational environment are analyzed. Particular attention is paid to the culture-forming function of education and its potential to overcome the gap between educational content and the real cultural experience of young people, especially in the context of the dominance of mass and digital culture.

The study substantiates the orientation of the educational process toward the formation of learners' spiritual culture as active subjects of the cultural environment rather than merely its consumers, which ensures the holistic development of personality. The scientific and methodological potential of the pedagogy of culture for renewing the value foundations of modern education, developing cultural competence, critical thinking, and the individual's capacity for self-realization in a multidimensional sociocultural space is identified. It is concluded that the pedagogy of culture constitutes a productive theoretical model of interaction between culture and education, capable of providing a holistic

understanding of the educational process and adequate responses to contemporary sociocultural challenges.

Keywords: pedagogy of culture; interaction between culture and education; culture-forming function of education; educational environment; cultural values; sociocultural transformations.

Постановка проблеми. У контексті сучасних трансформацій українського суспільства, детермінованих процесами глобалізації, цифровізації та переосмислення національної ідентичності, актуалізується проблема взаємодії культури й освіти. Освіта дедалі виразніше постає не лише як інституціоналізована система трансляції знань, умінь і навичок, а як культуротворчий простір формування ціннісних орієнтацій, світоглядних установок і здатності особистості до активної культурної участі. У цьому зв'язку педагогіка культури розглядається як перспективний теоретико-методологічний підхід, спрямований на інтеграцію освітніх і культурних процесів у цілісну концептуальну модель.

Актуальність звернення до педагогіки культури як допустимої моделі взаємодії культури й освіти у вітчизняній педагогічній науці зумовлюється об'єктивною потребою подолання фрагментарності між навчальним змістом і культурним досвідом здобувачів освіти. У практиці сучасної загальної та вищої освіти посилюються тенденції до знецінення гуманітарних знань, зниження рівня мотивації до культурної самореалізації та формалізації процесу засвоєння навчального матеріалу. У цьому контексті педагогіка культури орієнтує освітній процес на принципи діалогу культур, культурної участі й творчої діяльності як провідних чинників розвитку особистості, що корелює із соціокультурними запитами сучасного суспільства.

Особливої наукової значущості окреслена проблема набуває в умовах розвитку української освіти, що перебуває в стані системного реформування та пошуку власних концептуально-методологічних орієнтирів. Адаптація ідей педагогіки культури до національного освітнього контексту створює передумови для збереження й актуалізації культурної спадщини, формування громадянської відповідальності, національної самосвідомості та культурної компетентності здобувачів освіти. Водночас у вітчизняній педагогічній науці педагогіка культури як цілісна модель взаємодії культури й освіти залишається недостатньо концептуалізованою та систематизованою, що зумовлює потребу в її подальшому теоретичному осмисленні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В українській науково-педагогічній традиції проблематика педагогіки культури залишається недостатньо дослідженою та систематизованою. Окрім її аспекти, зокрема

в контексті педагогіки мистецтва, висвітлено в наукових працях, наприклад, у дослідженні Олени Отич «Педагогіка мистецтва» [1, с. 12].

Науковець Галина Ніколаї у дисертаційній праці «Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (XX століття)» здійснила аналіз наукових позицій польської дослідниці Ірен Войнар та дійшла висновку, що в XX столітті педагогіка культури акцентує на тому, що світ, створений людиною, функціонує і розвивається на основі базових цінностей [2, с. 258].

Окрім того, дослідник музейної педагогіки Олексій Караманов у публікації 2016 року присвятив окрему статтю аналізу розвитку ідей реформаторської освіти і виховання у Східній Галичині кінця XIX – початку XX ст., акцентуючи на вагомій ролі педагогіки культури в зазначених процесах [3].

У праці Ольги Дольської (2023) «Освітньо-педагогічні напрями в сучасній західноєвропейській філософії» один із розділів – «Філософія культури про статус педагогіки культури» – присвячено філософському обґрунтуванню педагогіки культури як окремої субдисципліни педагогічної науки [4].

Окремі аспекти педагогіки культури, зокрема концепцію педагогіки культури С. Гессена в контексті новітньої інформаційної педагогіки, аналізує Владислав Смирнов. У своїй праці дослідник здійснює теоретичне осмислення ідей С. Гессена крізь призму сучасних інформаційно-освітніх трансформацій [5].

Водночас поняття «педагогіка культури» має фрагментарне висвітлення та побіжно згадується і в окремих підручниках з історії педагогіки, що підтверджує недостатній рівень її системного опрацювання у вітчизняному науково-педагогічному дискурсі.

Мета статті полягає в теоретичному осмисленні педагогіки культури як допустимої моделі взаємодії культури й освіти у вітчизняній педагогіці, з'ясуванні її концептуальних засад, змістових характеристик і науково-методологічного потенціалу, а також у визначенні можливостей її застосування в сучасному українському освітньому контексті.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки питання реалізації потенціалу педагогіки культури залишається дискусійним і значною мірою зумовлюється тим, який зміст вкладається в поняття «культура». У найбільш узагальненому розумінні культура може трактуватися як синонім людяності, що актуалізує потребу переосмислення цілей первинної концепції педагогіки культури з урахуванням сучасних соціокультурних викликів, зокрема феноменів «ерозії культури» та девальвації гуманістичних цінностей. Водночас постає необхідність трансформації інтерпретації ідей педагогіки культури з метою

уникнення тих концептуальних обмежень, характерних для першої половини ХХ століття, насамперед запобігання її трактуванню як інструмента утвердження єдино «нормативної» культурної моделі. Подібний підхід суперечить базовим засадам педагогіки культури, оскільки спрямований не на розвиток людського духу, а на його редукацію та стагнацію [6, с. 117].

Виміри культури передусім охоплюють абстрактні, філософські площини: культуру можна розглядати як сутність людства, тоді як виховання та освіту – як процес її культивування, а отже й формування людяності. З цієї перспективи філософія освіти зосереджує увагу на проблематиці взаємозв'язку між культурою та освітою. Інформаційно-концептуальне наповнення знань про значення культури також запозичується з психології мистецтва та соціології культури. Педагогіка культури має тісні взаємозв'язки з психологією цінностей, психологією розвитку, соціологією дітей та молоді тощо. Спільні тематичні поля педагогіки культури простежуються й у сфері етики, що досліджує норми людської поведінки, обумовлені культурою. У певних випадках педагогіка культури звертається до проблематики етнології, теології, філології та теорії мистецтва, інтегруючи міждисциплінарні підходи для осмислення комплексної природи культурно-освітнього процесу.

Відповідно до концепції педагогіки культури, основним завданням освіти є підготовка особистості до активної та творчої участі в культурному житті шляхом розвитку її духовного потенціалу та залучення до системи надіндивідуальних цінностей. Духовний розвиток особистості визначається як її засвоєнням соціокультурної спадщини, так і процесом інтерналізації об'єктивних культурних цінностей [7, с. 49–64].

Людина набуває статусу зрілої особистості лише за умови активної участі в надіндивідуальній реальності культурного світу, коли вона засвоює існуючі цінності, переживає їх та творить нові, організовуючі власне внутрішнє життя на основі цих цінностей. У цьому контексті «освіта – це процес залучення особистості до світу об'єктивного духу, до світу культури, та розвитку диспозицій, спрямованих на інтеріоризацію загальнолюдських цінностей» [8].

Таким чином, для класиків педагогіки культури метою освіти є саме культура, яка розглядається не лише як сукупність уже створених культурних цінностей, а й як безперервний духовний процес, що реалізується на їх основі.

Через інтерпретацію культурних цінностей особистість пізнає навколишній світ і водночас набуває можливості глибшого саморозуміння. Культура виступає ключовим чинником осмислення власного існування. Як зазначає Деніел Белл (Daniel Bell, 1998), для суспільства, соціальної групи

чи окремого індивіда культура є безперервним процесом підтримання ідентичності: «Вона забезпечує це завдяки узгодженості, що досягається через послідовну точку зору на естетику, моральне самопізнання та спосіб життя, який втілює ці уявлення в предметах, що прикрашають наші домівки й нас самих, а також у сфері смаку. Тому культура є сферою чутливості, емоцій та морального ставлення, а також інтелекту, що прагне впорядкувати ці почуття» [9]. Культура, засвоєна в процесі освіти, формує особистість, роблячи її «людиною певної історичної епохи, членом своєї нації, своєї професійної групи, вводячи його до кола загальнолюдських цінностей» [10].

У дискусії щодо форм сучасної культури, які мають виразний педагогічний вимір, фундаментальне значення має праця американського психолога єврейського походження Джерома Сеймура Брунера (Jerome Seymour Bruner) «Культура освіти» (*Kultura edukacji*), опублікована краківським видавництвом *Universitas* у 2010 році (перше видання – 2006 року). Автор фактично вводить поняття «культура освіти» та підкреслює, що «освіта є одним із проявів культури, її продуктом, одним із її станів її зосередження» [11].

Джером Сеймур Брунер розглядає освіту й навчання «в їхньому ситуативному культурному контексті», без якого вони по суті не можуть існувати. Дослідник схильний трактувати освіту як невід’ємний компонент культури – частину «культурного континенту». Відповідно, не існує «окремої», ізольованої освіти; існує лише культура освіти (або освіта як культура), де «навчання, запам’ятовування, розмови, уявлення – усе це можливо завдяки участі в культурі» [11, с. 6].

Джером Сеймур Брунер наголошує, що «культура формує розум, тобто надає нам інструменти, за допомогою яких ми контролюємо не лише наш світ, але й наше уявлення про себе та власні можливості» [11, с. 4]. Такий підхід базується на визнанні тісного зв’язку між формами сучасних культурних утворень і концепцією розуму (суб’єкта) як мінливої, динамічної реальності, що активно взаємодіє з культурними процесами та зазнає впливів у різних сферах: освітній, когнітивній, етичній, ідеологічній [12].

На думку Брунера, формування розуму (суб’єкта) відбувається за посередництва засобів, вироблених культурою. У «Культурі освіти» він акцентує на «потенціалі індивідуальних умів» – потенціалі, який може бути як ефективно посилений, так і суттєво деградований різними культурними «інструментами»: інституціями, соціальними агентами, знаковими системами, процедурами, методами та медіа. За словами автора: «Якщо педагогіка має дати людям змогу подолати свої «вроджені» схильності, вона повинна надати їм набір інструментів, розроблених для цієї мети культурою» [11, с. 35]. Таким чином, освіта не є нейтральною сферою,

оскільки вона надає засоби формування розуму – інструменти, що мають чіткий культуруотворювальний статус.

У своїй праці Джером Сеймур Брунер також підкреслює паренетичну цінність культури через звернення до символічних патернів, окреслюючи специфічний «простір» педагогіки культури як сферу інтерпретаційної діяльності людської спільноти. Загалом позиція вченого містить своєрідну «еволюціоністську» декларацію щодо походження та функції культури як середовища життя й формування людини: «Культура, ймовірно, є останнім великим біологічним еволюційним трюком. Вона дозволяє *Homo sapiens* вибудувати світ символів, достатньо гнучкий, щоб відповідати локальним вимогам і адаптуватися до незліченних екологічних ніш» [11].

Сучасна культура освіти переживає період радикальної трансформації. Онтологічний статус освітнього феномену суттєво змінюється: освіта поступово переходить від парадигми трансляції знань до моделі, орієнтованої на стимулювання навчання та розвитку особистості. Формується нова етика освіти, у межах якої на перший план виходить благополуччя освіченої людини – її можливості інтеграції в спільноту, самореалізації, життєвого задоволення та адаптації як до соціального середовища, так і до самої себе. У цьому контексті відбувається переосмислення цілей універсальної, системної освіти, яка зосереджує свою увагу на розвитку учня як центральному принципі освітньої практики.

Поділяючи позицію польських дослідників Вітольда Бобінського та Артура Живйолека (Witold Bobiński, Artur Żywiołek), слід зауважити, що дефініція «культура освіти» досі не набула належного місця в сучасному освітньому дискурсі, зокрема в польському, а також у значній мірі в українському науковому контексті.

Особливої актуальності набуває позиція Пауліни Вежби (Paulina Wierzbą, 2015), яка акцентує на новому виклику сучасної освітньої практики – ставленні молоді до явищ популярної (масової) культури. Це створює серйозні вимоги до системи освіти, яка повинна враховувати культурні потреби та досвід молодого покоління [13, с. 23-36].

На думку професора Петра Сауха (2011), сучасна освіта, попри об'єктивні історичні трансформації, сформувалася та й досі зберігає смислові орієнтири епохи Просвітництва, що дедалі менше відповідають реаліям глибоких змін і деформації сучасної культури [14].

Як зазначає Вітольд Якубовський (Witold Jakubowski, 2010), значна частина польських педагогічних досліджень демонструє «біполярний» підхід до культурних явищ, різко відмежовуючи масову культуру, яку часто інтерпретують виключно в негативному ключі. Фундаментальною причиною такого ставлення, ймовірно, є розгляд культурних феноменів виключно

крізь призму естетичних критеріїв «високої» культури, які нерідко некритично сприймаються як «самоочевидні», тим самим відтворюючи й закріплюючи «старий порядок» [15, с. 35-45].

У цьому контексті показовою є позиція Річарда Шустермана (Richard Schusterman, 1998), який підкреслював, що елітарне мистецтво часто слугує стабілізації усталених соціальних порядків, обмежуючи потенціал культурних змін через культивування шанобливої поваги до минулого та ностальгії, спричиненої естетичною величчю історичних мистецьких форм [16]. Важливу роль у цьому процесі відіграють освітні заклади, які підсилюють інституційні критерії диференціації та відбору культурних явищ, фактично закріплюючи уявлення про те, що цінна культурна діяльність можлива лише в межах формалізованої «культурної інфраструктури». Це особливо проявляється в поширених дихотоміях «високої» та «низької» культури, що значною мірою визначають практику сучасної освіти.

Заслугує на окрему увагу дослідження польських учених Збішка Мелосіка (Zbyszko Melosik) та Томаша Шкудлярєка (Tomasz Szkudlarek), зокрема їхня спільна праця «Культура, ідентичність та освіта» (*Kultura, tożsamość i edukacja, 2010*) [17].

Дозволимо собі навести розлогу цитату авторів, яка має концептуальне значення для осмислення сучасних трансформацій педагогіки культури. «Ми вступаємо в контакт з культурою – і ця особливість завжди визнавалася педагогікою. Проте у минулому вона була пов'язана з надією «піднесення» того, що є поширеним, до рівня високої, вишуканої, елітарної культури. Людина мала відкрити свою сутність і здобути особисту автономію через канонічні тексти, у яких культурні цінності найглибше закарбовані. Сьогодні ми, по суті, мислимо подібно. Різниця полягає в тому, що ми усвідомили [...] безпідставність і невідповідність культури, яку ми вважаємо високою, з огляду на її класову (або ширше – соціальну) локалізацією: її обмеженість і виключність. Ми також усвідомили, що для пізнання природи формувальних процесів значно пліднішим є антропологічне розуміння культури (культура є всюди, і кожен її «має»), ніж її дискримінаційне гуманістичне трактування, відповідно до якого ми намагалися «поширювати» культуру, робити її доступною або іншим чином доносити її до людей, яких вважали позбавленими культури – наївних, простих, неписьменних, диких» [17].

Ця позиція акцентує на відході від ієрархічного, елітарного підходу до культури та переорієнтація педагогіки культури на усвідомлення її універсальної доступності та значущості для кожного учасника освітнього процесу.

Донедавна популярна (масова) культура фактично перебувала поза межами педагогічної рефлексії, оскільки сприймалася як несерйозна та незріла [18, с. 18].

Ставлення багатьох сучасних освітян до масової культури й надалі залишається виразно етноцентричним і ґрунтується на переконанні, що «інший» автоматично означає «гірший». У цьому контексті одним із найсерйозніших викликів для сучасних освітніх інституцій стає пошук ефективних стратегій навчання учнів, для яких попкультурна реальність повсякденного життя є перинним і найбільш значущим світом досвіду.

Послідовним прихильником ідеї впровадження педагогіки популярної культури в освітню практику є польський соціолог освіти й педагог Збишко Мелосік (Zbyszko Melosik, 2012). На думку дослідника, звернення до феномену популярної культури є необхідною умовою збагачення знань і розширення світоглядних орієнтацій сучасної людини. Основною метою педагогіки популярної культури він вважає формування рефлексивного мислення, свідомого й відповідального ставлення до медіа, а також здатності критично інтерпретувати та декодувати медіаповідомлення.

Популярна культура, за Збишко Мелосіком, створює можливості для звільнення особистості від обмежень, зумовлених процесами соціалізації, а в межах інституційної освіти – від односторонніх способів сприйняття та інтерпретації дійсності. Вона «дозволяє пізнавати різні культури та відкриватися різноманітним системам значень, завдяки чому людина звільняється від власного епістемологічного сценарію, нав'язаного їй» [18, с. 18]. Завдяки мас-медіа, як підкреслює дослідник, стає можливим усвідомлення того, що явища, які раніше сприймалися як універсальні, абсолютні або власні, насправді є соціальними конструкціями, зумовленими конкретним місцем і часом. Медіа сприяють відкритості до нового досвіду, формуванню толерантності до інакшості та усвідомленню культурного різноманіття.

Водночас, як наголошує Збишко Мелосік, не можна ігнорувати той факт, що «непомічання масової культури є рівнозначним ігноруванню молоді та неминуче призводить до ситуації, за якої молодь починає ігнорувати педагогіку, тоді як масова культура (разом із медіа) може становити важливу площину педагогічної діяльності» [18, с. 18].

Використання масової культури в шкільній освіті часто пов'язується з відкритістю закладів освіти до молоді з маргіналізованих соціальних груп, для яких світ елітарної культури, що лежить в основі офіційних навчальних програм, є культурно чужим. Педагогіка популярної культури надає здобувачам освіти можливість репрезентувати власний повсякденний досвід у межах освітнього простору, який упродовж тривалого часу

залишався закритим для культурної різноманітності. Як зазначає Томас А. Фейн молодший (Thomas A. Fain, Jr. 2004), це стало можливим унаслідок звільнення сучасної школи від жорстких модерністських обмежень та її відкритості до постмодерністської соціальної реальності, значно ближчої до досвіду молодого покоління [19].

Водночас використання популярної культури в освітньому процесі нерідко зустрічає опір з боку педагогів, зорієнтованих на засвоєння стандартизованого змісту, закріпленого в офіційних навчальних програмах. Реалізація цих програм контролюється системою стандартизованого оцінювання, яка спрямовує освітній процес переважно на механічне відтворення знань, а не на розвиток творчого й критичного мислення. Унаслідок цього сучасна система освіти залишається здебільшого закритою до впровадження масової культури як інструменту підготовки учнів до активного та усвідомленого функціонування в постмодерністському, мультикультурному суспільстві. Зазначена проблема є характерною як для польської, так і для української системи освіти.

З позицій сьогодення також слід визнати, що науковці й педагоги дедалі частіше постають перед викликами нової цифрової реальності, яка зумовлює необхідність переосмислення ролі дослідників, мислителів і освітян у суспільному та освітньому житті. У цьому контексті заслуговує на особливу увагу праця польського професора гуманітарних наук, експерта з кінознавства, медіазнавства та культурології Пьотра Завойського (Piotr Zawojski) «Третя культура та кіберкультура» (*Trzecia kultura a cyberkultura*, 2008) [20]. На думку автора, поділ на «наукову культуру» та «гуманістичну культуру» потребує доповнення концептом «третьої культури», ідея якої належить Джону Брокману (John Brockman). Третя культура є близькою до кіберкультури, в межах якої формуються синтопічні зв'язки, що інтегрують мистецтво, науку й технології. Своєрідним синонімом третьої культури можна вважати феномен Нового Відродження – різноманітне та внутрішньо неоднорідне утворення, яке спрямовує сучасні наукові дискусії на осмислення ключових проблем сучасності.

Як зазначає Пьотр Завойський, «Відродження/Третя Культура є своєрідним інтелектуальним каркасом формування нової реальності, у межах якої відбуваються фундаментальні зміни, що визначають горизонти постмодерністських суспільств. Ці зміни можуть бути адекватно описані та осмислені лише через аналіз процесів переходу від індустріального до постіндустріального суспільства, тобто епоху інформаціоналізму» [20].

Концепції Третьої культури та Нового Відродження доцільно розглядати як відповідь на потребу подолання меж між історично сформованими сферами діяльності, у межах яких виникали автономні

«культури», що фактично функціонували як монокультурні обмеження. Йдеться про трансформацію усталених поділів, які впродовж тривалого часу визначали специфіку наукової, художньої та технологічної діяльності.

На думку Пьотра Завойського, упродовж останніх десятиліть «ми були і залишаємося свідками появи унікальної форми культури в епоху комп'ютерів і комп'ютерних мереж, яка руйнує традиційні поділи та історично окреслені сфери практичної та теоретичної діяльності людини. Мистецтво, наука та технології посилюють взаємозв'язки, відбувається пошук спільної платформи та орієнтація на міждисциплінарну співпрацю, що сприяє формуванню нових моделей, які регулюють як художні й наукові стратегії, а також розроблення нових технологій, застосовуваних у цих сферах» [20].

Ці положення корелюються із ґрунтовними дослідженнями професора соціології Мануеля Кастельса (Manuel Castells, 2007), який переконливо доводить, що парадигма кіберкультури є безпосереднім виявом епохальних змін, зумовлених становленням і розвитком, «мережевого суспільства». У такому суспільстві, за Мануелем Кастельсом «виробництво, обробка та передача інформації стають фундаментальним джерелом продуктивності й влади завдяки новим технічним умовам, що виникають у цей історичний період» [21, с. 36].

На думку Мануеля Кастельса, інтенсивний розвиток мультимедіа й цифрових медіа зумовив ситуацію, за якої віртуальність інтегрується в повсякденну реальність людини. У результаті формується нова модель – «культура реальної віртуальності», ключовими характеристиками якої є «простір потоків», що поступово витісняє «простір місць», а також феномен «позачасового часу», у межах якого минуле, теперішнє та майбутнє поєднуються в єдину структурну конфігурацію.

Узагальнюючи, Мануель Кастельс підкреслює, що «історично специфічною рисою нової системи комунікації, організованої навколо електронної інтеграції всіх способів комунікації – від типографічного до мультисенсорного – є не привабливість її віртуальної реальності, а конструювання реальної віртуальності» [21].

Водночас у межах дискусії про міжкультурні трансформації особливої уваги заслуговує концепція «п'яти культур», запропонована фізиком та астрономом Роджером Ф. Маліна (Roger F. Malina, 2004). На відміну від моделі трьох культур, учений пропонує розширене бачення культурної взаємодії, спрямоване на подолання усталених дисциплінарних і ціннісних меж. Першу культуру він пов'язує зі сферою мистецтв, дизайну та розваг, наголошуючи при цьому, що «ринок мистецтва та світ музеїв швидко втрачають релевантність для електронного мистецтва» [22, с. 27].

Другою культурою, за Роджером Ф. Маліною, є наука, яка в сучасних умовах тісно пов'язана з інституціями влади, оскільки саме вона визначає реалізацію масштабних дослідницьких програм, зокрема проєктів на кшталт *Human Genome Project* або стратегічних ініціатив у сфері космічних досліджень.

Третю культуру в моделі Роджера Ф. Маліни становлять технології, тісно інтегровані з промисловістю; обидві сфери перебувають у відносинах взаємозалежності та взаємної підтримки.

Четверту культуру, за Роджером Ф. Маліною, репрезентує специфічний тип комплексного світогляду, у межах якого наука й технологія виступають ключовими складниками, водночас метафізичні системи, релігійні практики, етнічні та лінгвістичні чинники істотно впливають на характер і спрямованість цивілізаційних трансформацій.

П'ятим культурним детермінантом, на думку автора, є мережа взаємозв'язків, означена ним як «Ситуація». Вона відображає інтеграцію локального й глобального, індивідуального та колективного, підкреслюючи значення співпраці як у сфері мистецтва нових медіа, так і специфічного творчого методу, що реалізує ідею відкритого коду як філософії дії в онлайн-середовищі [22, с. 28].

Множинність культур у концепції Роджера Ф. Маліни водночас акцентує необхідність взаємодії, обміну, синергії та співіснування як визначальних характеристик динаміки сучасного світу. Такий підхід постає важливою ознакою кіберкультури як інтегрованого проєкту, спрямованого на подолання традиційних розмежувань і культурних бар'єрів, а також та вироблення нових методологічних і практичних стратегій функціонування в трансформованому культурному середовищі.

Отже, сучасні педагоги не можуть ігнорувати феномен кіберкультури, яка є невід'ємною складовою техногенно-інформаційного суспільства. Як зазначає українська дослідниця Олена Трифонова (2021), тенденції розвитку сучасного соціуму зумовлюють «потребу все глибшого перенесення елементів освітнього процесу в кіберпростір» [23].

У зв'язку з цим актуалізується необхідність розроблення нової стратегії взаємодії культури (зокрема попкультури та кіберкультури) та освіти. У цьому контексті особливої значущості набуває питання про мету освіти: розвиток індивідуальності кожного учня чи відтворення культури? Хоча це питання має радше риторичний характер, варто наголосити, що розвиток індивідуальності є необхідною умовою освітнього процесу, тоді як відтворення культури – неминучим, оскільки саморозвиток особистості здійснюється через її активну участь у культурі. Відтак справжньою метою освіти має стати пошук відповідей на питання, що виникають у

повсякденному житті молоді, а також досягнення їхнього соціокультурного світу, на чому наголошує Томас А. Фейн (2004) [19]. Такий підхід сприяє не лише зростанню навчальної мотивації учнів і їхньої зацікавленості у шкільному та позашкільному навчанні, а й органічному засвоєнню змісту офіційних навчальних програм. У довгостроковій перспективі це формує готовність до неперервної освіти та забезпечує ефективну інтеграцію молоді в доросле життя через здатність ухвалювати відповідальні та усвідомлені рішення.

На думку Вітольда Бобінського (Witold Bobiński, 2018) надання учням простору та свободи дій у навчальному процесі є природним і необхідним компонентом сучасної цивілізації, яку дослідник визначає як «культуру участі» [24, с. 43]. У польській школі «Без дзвінка» в Констанціні-Єзьорні (*Konstancinie-Jeziornie Szkoła No Bell*), а також у зростаючій кількості так званих «шкіл пробудження», упроваджується практика активного залучення учнів до освітнього процесу та спільного управління ним.

Дослідники з різних країн, зокрема Джером Сеймур Брунер (Jerome Seymour Bruner, США), Джеральд Хютер (Gerald Hüther, Німеччина), Іван Зязюн, Оксана Рудницька, Василь Кремінь, Світлана Сисоева та інші (Україна), підкреслюють ключову роль мистецтва, художньої діяльності, творчості, захоплення, мрій, фантазії та гри у навчальному процесі. У сфері освіти наймолодших, за словами Джеральда Хютера (2014), «еліксиром оптимального розвитку» є «спільний спів пісень, читання казок, ігри, танці, створення музики, малювання або заняття рукоділлям. (...) Процес навчання найефективніший, коли мозок активує ділянки, відповідальні за емоції, що призводить до вивільнення нейромедіаторів, які сприяють утворенню нових синаптичних зв'язків» [25, с. 105-106].

Культура освіти та культура в освіті є синонімічними поняттями. Освіта розглядається як продукт культури, один з її станів концентрації. Культурна діяльність учнів виступає проявом їхньої участі у процесі розвитку, що на думку Вітольда Бобінського, відображає активну роль учнів у формуванні власного освітнього середовища [24, с. 43].

Висновки. Педагогіка є невід'ємною складовою культурного контексту, який істотно впливає на її розвиток. Освіта виконують низку завдань, серед яких – передача культурних цінностей молодому поколінню. Здобуття загальної освіти має стати органічною частиною процесу входження особистості в культуру, тісно пов'язану із загальним розвитком особистості.

Потенціал педагогіки культури насамперед пов'язаний із ціннісним виміром освіти та підтримкою засвоєння культурних цінностей. Орієнтація освіти на цінностях ґрунтується на усвідомленні того, що саме

інтеріоризовані цінності формують поведінку людини. Для всебічного розвитку освіта повинна акцентувати увагу на духовній культурі особистості, яка не лише взаємодіє з культурним середовищем, а й активно його формує.

Як зазначав класик педагогіки культури Януш Гайда (2021), «людина, яка живе в певній реальності, виконує своє покликання, зосереджуючись на цінностях, що стосуються сутності та існування людської істоти, а отже, на утилітарних та духовних цінностях, відповідно до припущень гуманістично-антропологічного напрямку педагогіки культури, відкритого до освітніх викликів планети Земля» [26].

Література:

1. Отич, О. (2010). Педагогіка мистецтва у системі мистецьких субдисциплін педагогіки (порівняльний аналіз концептуальних засад). Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О. П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О. В. Михайличенко, редактор Г. Ю. Ніколаї. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 255 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706489/1/%D0%9E%D1%82%D0%B8%D1%87%20%D0%9E..pdf>
2. Ніколаї, Г. (2008). Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (XX століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ. 317 с.
3. Караманов, О. В. (2004). Розвиток реформаторських ідей освіти і виховання у Східній Галичині в першій третині XX ст. [Текст] : дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів. 239 арк.
4. Дольська, Ольга Олексіївна. (2023). Освітньо-педагогічні напрями в сучасній західноєвропейській філософії: навч.-метод. посібник / О. О. Дольська, О. В. Гончаренко, О. М. Городиська ; НТУ «ХПІ». Харків : Іванченко І. С. 225 с.
5. Смирнов, В. (2012). Педагогіка культури С. Гессена в контексті новітньої інформаційної педагогіки. Історико-педагогічний альманах. № 1. URL: <http://ipa.udpu.edu.ua/article/view/15345>
6. Hlavičková, Lenka. (2014). Pedagogika kultury: Ideje, tradice a potenciál v současnosti: Dizertační práce. Olomouc, 293 s. URL: https://www.researchgate.net/publication/287330829_Pedagogika_kultury_Ideje_tradice_a_potencial_v_soucasnosti
7. Gołek, Bartłomiej. (2021). Pedagogiczny wymiar przeżycia estetycznego. Roczniki pedagogiczne. Tom 13(49), n. 1. S. 49–64. <https://ojs.tnku.pl/index.php/rped/article/download/9659/15413>
8. Gajda, J. (2006). Pedagogika kultury w zarysie. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”. 318 s.
9. Bell, Daniel. (1998). Kulturowe sprzeczności kapitalizmu, Warszawa. s. 70.
10. Nawroczyński, B. (1987). Dzieła wybrane, t. 1, Warszawa. 516 s.
11. Bruner, J. (2006). Kultura edukacji, przeł. T. Brzostowska-Tereszkiewicz, wstęp A. Brzezińska, Kraków. s. 35.
12. Żywiołek, Artur. (2014). Logos pedagogii, logos kultury : o edukacyjnym zwrocie (?) kulturowym. Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja. nr 2 (146), s. 179-190. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/teksty-drugie-teoria-literatury-krytyka-interpretacja/2014-numer-2-146/teksty_drugie_teoria_literatury_krytyka_interpretacja-r2014-t-n2_146-s179-190.pdf

13. Wierzba, Paulina. (2015). Edukacja w czasach popkultury. *Pedagogika kultury popularnej we współczesnej praktyce edukacyjnej. Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*. Tom 18, numer 2(70). ISSN 1505-8808. S. 23–36.

14. Саух, Петро (2011). Освіта України і Польщі в дискурсі культурно-цивілізаційної самоідентифікації. *Історична матриця і перспективи*. С. 2. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/6070/2/Edukation%20Ukraine%20i%20Poland.pdf>

15. Jakubowski, Witold. (2010). Kultura i sztuka popularna jako obszar działań edukacyjnych. *Ars inter Culturas*. nr 1. S.35–45.

16. Schusterman, R. (1988). *Estetyka pragmatyczna. Żywe piękno i refleksja nad sztuką*, tłum. A. Chmielewski i in., Wrocław. 177 s.

17. Melosik, Zbyszko, Szkudlarek, Tomasz. (2010). Kultura, tożsamość i edukacja. *Oficyna Wydawnicza «Impuls»*. Wydanie III, 134 s.

18. Melosik, Z. (2012). Mass media, tożsamość i rekonstrukcje kultury współczesnej, [w:] W. Skrzydlewski, S. Dylak (red.), *Media – Edukacja – Kultura*, Polskie Towarzystwo Technologii i Mediów Edukacyjnych, Poznań–Rzeszów. s. 32–49.

19. Fain, Tomac A. Jr. (2004). American Popular Culture: Should We Integrate it into American Education? *Education, Project Innovation*, Vol. 124, n 4. p. 590. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ705765>

20. Zawojski, Piotr. (2008). Trzecia kultura a cyberkultura. URL: <http://www.zawojski.com/2008/11/05/trzecia-kultura-a-cyberkultura/>

21. Castells, Manuel. (2007). *Społeczeństwo sieci*, przeł. Mirosława Marody, Kamila Pawluś, Janusz Stawiński, Sebastian Szymański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa. s. 377.

22. Malina, F. Roger. (2004). Leonardo Timeshift. *Ars Electronica*, [w:] Gerfried Stocker, Christine Schöpf (eds.). 446 s. URL: https://monoskop.org/images/3/33/Ars_Electronica_2004_Timeshift_The_World_in_Twenty-Five_Years_2004.pdf

23. Трифонова, О. М. (2021). Розвиток кіберкультури майбутніх педагогів під час навчання основ наукових досліджень. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 75, Т. 3. С.101–105. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part_3/22.pdf

24. Bobiński, Witold. (2019). Kultura edukacji czy kultura w edukacji? *Uczeń jako sprawca*. C. 33-47. URL: <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/17a2817e-2228-4639-98d3-82e8912cbdbd/content>

25. Hüther, G., Hauser, U. (2014). Wszystkie dzieci są zdolne. Jak marnujemy wrodzone talenty, przeł. A. Lipiński, Słupsk. s. 105–106.

26. Gajda, Janusz. (2021). *Pedagogika kultury i jej rozwój u progu trzeciej dekady XXI wieku w Polsce*. *Studia z teorii wychowania*. Tom XII. NR 1(34). pp.163.

References:

1. Otych, O. (2010). Pedahohika mystetstva u systemi mystetskykh subdytsyplin pedahohiky (porivnialnyi analiz kontseptualnykh zasad) □ Pedagogy of Art in the System of Artistic Subdisciplines of Pedagogy (A Comparative Analysis of Conceptual Foundations) □. *Mystetska osvita v Ukraini: teoriia i praktyka*. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706489/1/%D0%9E%D1%82%D0%B8%D1%87%20%D0%9E..pdf> [in Ukrainian].

2. Nikolaï, H. (2008). Rozvytok muzychno-pedahohichnoi osvity v Polshchi (XX stolittia) [The Development of Music Pedagogical Education in Poland (20th Century)]. [Doctor's thesis. Kyiv] [in Ukrainian].

3. Karamanov, O. V. (2004). Rozvytok reformatorskykh idei osvity i vykhovannia u Skhidnii Halychyni v pershii tertsinii XX st. [Candidate dissertation, Lviv National University named after Ivan Franko]. Lviv [in Ukrainian].
4. Dolska, O. O., Honcharenko, O. V., & Horodyska, O. M. (2023). Osvitno-pedahohichni napriamy v suchasni zakhidnoievropeiskii filosofii : navch.-metod. posibnyk □Educational and Pedagogical Trends in Contemporary Western European Philosophy□. Kharkiv: Ivanchenko I. S. [in Ukrainian].
5. Smirnov, V. (2012). Pedahohika kultury S. Hessena v konteksti novitnoi informatsiinoi pedahohyky S. Hessen's Pedagogy of Culture in the Context of Contemporary Information Pedagogy. Istoryko-pedahohichniy almanakh, 1. Retrieved from: <http://ipa.udpu.edu.ua/article/view/15345> [in Ukrainian].
6. Hlavičková, L. (2014). Pedagogika kultury: Ideje, tradice a potenciál v současnosti. Pedagogy of Culture: Ideas, Traditions, and Contemporary Potential. Dizertační práce. Olomouc. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/287330829_Pedagogika_kultury_Ideje_tradice_a_potencial_v_soucasnosti [in Czech].
7. Gołek, B. (2021). Pedagogiczny wymiar przeżycia estetycznego The Pedagogical Dimension of Aesthetic Experience. Roczniki pedagogiczne, 13(49). Retrieved from: <https://ojs.tnku.pl/index.php/rped/article/download/9659/15413> [in Polish].
8. Gajda, J. (2006). Pedagogika kultury w zarysie An Outline of the Pedagogy of Culture. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls [in Polish].
9. Bell, D. (1998). Kulturowe sprzeczności kapitalizmu The Cultural Contradictions of Capitalism. Warszawa [in Polish].
10. Nawroczyński, B. (1987). Dzieła wybrane Selected Works. Vols. 1. Warszawa.
11. Bruner, J. (2006). Kultura edukacji The Culture of Education. (T. Brzostowska-Tereszkiewicz, Trans). Kraków [in Polish].
12. Żywiołek, A. (2014). Logos pedagogii, logos kultury : o edukacyjnym zwrocie (?) kulturowym □The Logos of Pedagogy, the Logos of Culture: On the Educational (Cultural) Turn. Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja, 2 (146). Retrieved from: https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/teksty-drugie-teoria-literatury-krytyka-interpretacja/2014-numer-2-146/teksty_drugie_teoria_literatury_krytyka_interpretacja-r2014-t-n2_146-s179-190.pdf [in Polish].
13. Wierzbą, P. (2015). Edukacja w czasach popkultury. Pedagogika kultury popularnej we współczesnej praktyce edukacyjnej □Education in the Age of Pop Culture: The Pedagogy of Popular Culture in Contemporary Educational Practice□. Terazniejszość – Człowiek – Edukacja. Vols. 18/2(70) [in Polish].
14. Saukh, P. (2011). Osvita Ukrainy i Polshchi v dyskursi kulturno-tsyvilizatsiinoi samoidentyfikatsii □Education in Ukraine and Poland in the Discourse of Cultural and Civilizational Self-Identification□. Istorychna matrytsia i perspektyvy, 2. Retrieved from: <https://eprints.zu.edu.ua/6070/2/Edukation%20Ukraine%20i%20Poland.pdf> [in Ukrainian].
15. Jakubowski, W. (2010). Kultura i sztuka popularna jako obszar działań edukacyjnych Culture and Popular Art as a Field of Educational Activities. Ars inter Culturas [in Polish].
16. Schusterman, R. (1988). Estetyka pragmatyczna. Żywe piękno i refleksja nad sztuką Pragmatic Aesthetics: Living Beauty and Reflection on Art. (A. Chmielewski i in., Tłum). Wrocław [in Polish].
17. Melosik, Z., & Szkudlarek, T. (2010). Kultura, tożsamość i edukacja □Culture, Identity, and Education□. Oficyna Wydawnicza □Impuls□. Wydanie III [in Polish].

18. Melosik, Z. (2012). Mass media, tożsamość i rekonstrukcje kultury współczesnej Mass Media, Identity, and Reconstructions of Contemporary Culture. ([w:] W. Skrzydlewski, S. Dylak, Red.), Media – Edukacja – Kultura, Polskie Towarzystwo Technologii i Mediów Edukacyjnych, Poznań–Rzeszów [in Polish].

19. Fain, T. A., Jr. (2004). American Popular Culture: Should We Integrate it into American Education? American Popular Culture: Should We Integrate It into American Education?. Project Innovation, 124 (4). Retrieved from: <https://eric.ed.gov/?id=EJ705765>

20. Zawojski, P. (2008). Trzecia kultura a cyberkultura The Third Culture and Cyberculture. Retrieved from: <http://www.zawojski.com/2008/11/05/trzecia-kultura-a-cyberkultura/> [in Polish].

21. Castells, M. (2007). Społeczeństwo sieci The Network Society. (M. Marody, K. Pawluś, J. Stawiński & S. Szymański, Trans). Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa [in Polish].

22. Malina, F. R. (2004). Leonardo Timeshift Leonardo Timeshift. Ars Electronica, [w:] Gerfried Stocker, Christine Schöpf (Ed.). 22/30. Retrieved from: https://monoskop.org/images/3/33/Ars_Electronica_2004_Timeshift_The_World_in_Twenty-Five_Years_2004.pdf

23. Tryfonova, O. M. (2021). Rozvytok kiberkultury maibutnikh pedahohiv pid chas navchannia osnov naukovykh doslidzhen The Development of Cyberculture among Future Educators during the Study of Research Methodology. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, 75(3). Retrieved from: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part_3/22.pdf [in Ukrainian].

24. Bobiński, W. (2019). Kultura edukacji czy kultura w edukacji? Uczeń jako sprawca The Culture of Education or Culture in Education? The Student as a Subject. Retrieved from: <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/17a2817e-2228-4639-98d3-82e8912cbdbd/content> [in Polish].

25. Hüther, G., & Hauser, U. (2014). Wszystkie dzieci są zdolne. Jak marnujemy wrodzone talenty All Children Are Gifted: How We Waste Innate Talents. (A. Lipiński, Trans.). Słupsk [in Polish].

26. Gajda, J. (2021). Pedagogika kultury i jej rozwój u progu trzeciej dekady XXI wieku w Polsce Pedagogy of Culture and Its Development at the Dawn of the Third Decade of the 21st Century in Poland. Studia z teorii wychowania, XII (1/34) [in Polish].